

بررسی ابعاد تربیتی فضای مجازی*

با همکاری:

سهیل فرید

دانشجویی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل

Farid.Soheil72@gmail.com

ابراهیم قاسمی؛ آموزگار مقطع ابتدایی

پویا عبادی؛ آموزگار مقطع ابتدایی

هادی حاضری؛ آموزگار مقطع ابتدایی

شاهرخ نعمتی؛ آموزگار مقطع ابتدایی

اشاره

فضای مجازی، قلمروی وسیع، بدیع و بکر است که برای ساکنان خود امکانات، آزادی‌ها، فرصت‌ها، دلهره‌ها و محدوده‌های نوینی را به همراه دارد. فضای مجازی، برای اولین بار توسط ویلیام گیمبسون کانادایی در رمان‌های علمی - تخیلی به سال ۱۹۸۲م مورد استفاده قرار گرفت. در هر صورت، هدف از این مقاله، تبیین فرآیند تعلیم و تربیت در فضای مجازی است؛ فرآیندی که می‌تواند برای مواجه‌شدن با چالش تقاضای اجتماعی برای افزایش فرصت‌های یادگیری بدون استفاده از منابع مالی مؤسسات عالی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد و تعریفی جامع از فضای مجازی و تأثیر آن در فرآیند تعلیم و تربیت ارائه دهد و سپس، به ابعاد تربیتی فضای مجازی در تعلیم و تربیت و مزایا و چالش‌های این رویداد در تعلیم و تربیت اسلامی بپردازد و در نهایت نیز راهکارهایی برای افزایش بهره‌گیری آموزشی و همچنین مقابله با آثار مخرب آن بر روی جوانان (دانش‌آموزان) ارائه کند.

فضای مجازی علاوه بر آنکه آثار مثبت فراوانی بر فرآیند آموزش هر کشور دارد، پیامدهای زیانباری نیز می‌تواند در این عرصه بر پیکره نظام آموزشی داشته باشد؛ از جمله اینکه بر تعلیم و تربیت اسلامی آثار منفی می‌تواند بگذارد. در راهکارهایی که ارائه شده، بیشتر به نقش پدر و مادر (خانواده) و مدرسه در این راستا تأکید شده است. امید است با به‌کارگیری بهتر از این فناوری بتوانیم در امر آموزش و پرورش که زیربنای همه سازمان‌های یک کشور است، به سوی دانش و تولید بیشتر حرکت کنیم.

کلیدواژگان: آموزش و پرورش، تعلیم و تربیت، فضای مجازی.

* این مقاله در سومین کنفرانس بین‌المللی تحقیقات در علوم و مهندسی دانشگاه کاسم بوندیت (بانکوک تايلند؛ ۳۱ آگوست ۲۰۱۷، برابر با ۹ شهریور ۹۶)، ارائه شده است.

عصر حاضر، عصر ارتباطات و اطلاعات است؛ اطلاعاتی که در زمان بسیار کوتاهی، دو برابر و حتی چند برابر می‌شوند و امروزه استفاده از این فناوری‌ها در فرآیند آموزشی انکارناپذیر است. اگر تا دیروز آموزش از معلمان و مربیان و کتاب به عنوان اصلی‌ترین منبع سود می‌برد، ولی امروزه آموزش با روش‌ها، ابزارها و محیط‌های جدید ارتباطی روبه‌رو شده است و آنچه در دنیای تعلیم و تربیت اهمیت دارد، این است که نظام آموزشی هر کشور یک محیط یاددهی، یادگیری پویا و به‌روز را برای هر فرد فراهم نماید. اکنون آموزش به سوی آموزش فعال پیش می‌رود. [۱] فضای مجازی برای نخستین بار توسط ویلیام گیمبسون، نویسنده کانادایی رمان‌های علمی - تخیلی، در سال ۱۹۸۲م مورد استفاده قرار گرفت. در اواسط دهه ۹۰ در برخی از سطوح ملی و ناحیه‌ای کشورهای مختلف، اسنادی حاوی جزئیات طرح‌های جامع در حوزه آموزش به وجود آوردند که طی آن، به فناوری به عنوان یکی از مهم‌ترین وسیله یادگیری و یاددهی نگاه شده است. امید است که با به‌کارگیری مناسب فضای مجازی در آموزش و پرورش، به اهداف خویش نایل آییم و به ابعاد سیاسی و فرهنگی و اقتصادی فضای مجازی در تعلیم و تربیت نیز توجه شود.

۲. مفهوم‌شناسی فضای مجازی

نوربرتونیر، بنیان‌گذار علم سایبرنتیک، در کتاب سایبرنتیک و جامع می‌گوید که سایبرنتیک، از واژه یونانی «کوبرنتس» (Kubernet) به فضای سکاندار که منشأ آن واژه انگلیسی «گاورنر» (Governor) است، گرفته شده است. وی در تعریف سایبرنتیک، ارتباط‌گیری و کنترل را به طور توأمان دخیل دانسته است.

در فرهنگ علوم اجتماعی، گلدوکل نیز از جنبه سایبرنتیک به مجموعه‌ای از نظریه‌ها و پژوهش‌ها اشاره می‌کند. فضای مجازی، برای نخستین بار توسط ویلیام گیمبسون، نویسنده کانادایی رمان‌های علمی - تخیلی در سال ۱۹۸۲ مورد استفاده قرار گرفت که در حقیقت می‌گوید: یک فضای تخیلی است که از اتصال رایانه‌ها پدید آمده است. کثیرا فضای مجازی را برای مثال، محیطی برساخته از اطلاعات نامرئی، یعنی اطلاعاتی که می‌تواند اشکال مختلفی به خود گیرد، تعریف می‌کند. در حقیقت فضای مجازی، نوع متفاوتی از واقعیت‌های مجازی و دیجیتالی است که توسط شبکه‌های رایانه‌ای هم‌پیوند تأمین می‌شوند و با اندکی مسامحه، می‌توان آن را مترادف با شبکه جهانی اینترنت دانست. اثر رسون، واقعیت مجازی را «واقعیت خلق شده توسط رایانه می‌داند.» واقعیت مجازی، واقعیتی است که وجود فیزیکی نداشته، توسط نرم‌افزار تولید می‌شود.

فضای مجازی (سایبر)، ترکیبی از دو مفهوم مجزاست که در کنار هم مفهوم واحدی را خلق کرده‌اند: مفهوم اول (سایبر): این واژه، از ریشه یونانی لغت «کنترل» گرفته شده و به طور ترکیبی، در واژه سایبرنتیک به کار رفته است. مفهوم سایبرنتیک، دلالت بر سیستم‌های کنترلی ابرتکنولوژی‌های رایانه‌های به‌هم‌پیوسته دارد.

مفهوم دوم: مفهوم فضا است که در مقابل مکان قرار می‌گیرد. فضا در مقابل مکان، مفهومی انتزاعی است و درک این مفهوم، بدون درک مفهوم مکان، غیرممکن است. مکان، دارای محتواس؛ ولی فضا نوعی خلأ است. مایکل بندیکت، فضای مجازی را نوعی نو و موازی با جهان واقعی و مخلوق رایانه‌ها و ارتباط‌های بین آنها تعریف می‌کند؛ جهانی که در آن، انباشت جهانی از دانش، سرگرمی، شاخص‌ها، مقایس‌ها، کنش‌ها و از همه مهم‌تر انباشتی از عوامل انسانی تغییر یافته و دگرگون شده شکل گرفته است و در هر حال، فضای مجازی در هر تعبیری و با هر تعریفی، قلمرویی وسیع، بدیع و بکر است که برای ساکنان خود امکانات، آزادی‌ها، فرصت‌ها، دلهره‌ها، آسیب‌ها و محدودیت‌های نوینی را به همراه دارد.

۳. ویژگی‌های فضای مجازی

در فضای مجازی، مرز بین دنیای درون و بیرون تقریباً ناپدید می‌شود و دیگر گذر زمان فضایی ندارد؛ اما این فضا، کار هر روز کاربران کامپیوتر نیست؛ زیرا اغلب اوقات، ما صرفاً به جهت انجام کاری مشخص، به جهان مجازی وارد می‌شویم و به صفحه کلید ضربه می‌زنیم. در واقع، می‌توان گفت که فضای مجازی، گستره‌ای از ذهن است که می‌تواند تمامی اشکال زندگی منطقی را به هم ربط بدهد؛ دنیایی که وقتی ما به خواب می‌رویم، پدیدار می‌شود. فضای سایبر را نمی‌توان تنها یک «بزرگراه یا شاهراه

تعلیم و تربیت در جامعه اسلامی ما از دیرباز با آموزه‌های قرآنی همراه بود و اکنون نیز در سطوحی گسترده و عیان از آن متأثر می‌باشد. این نوع تعلیم و تربیت، غالباً به علت دغدغه‌های اخلاقی و اقتصادی سعی در دور نگه داشتن افراد از انحرافات مختلف عقیدتی و اخلاقی داشته و به نوعی «تربیت قرنطینه‌ای» را برقرار می‌سازد. در این نوع تربیت، سعی بر آن است که با دور نگه داشتن افراد از محیط‌های نامطلوب و ایجاد فضا قرمز، آنان را مصونیت بخشیده و امکان تمقق تربیت دینی را تمقق سازد.

اطلاعاتی «ساده دانست؛ زیرا تجربه ذهنی ما در فضای مجازی با تجربه ذهنی، زمانی که با هیچ هدف و ارزش خیالبافی می‌کنیم، کاملاً متفاوت است.

محیط پلیس (palace)، یک محیط چت گرافیکی است که ما برای این تحقیق آن را انتخاب کرده‌ایم. کاربران می‌توانند صورتک‌های گرافیکی موجود یا چند صورتک را برای بازنمایی شخص خود انتخاب کنند. بعضی از این «رؤیا گونه» در محیط «په گیس» را می‌توان در دیگر فضاهای مجازی هم پیدا کرد؛ ولی تعدادی از اینها، فقط در محیط «پلیس» وجود دارند. مهم‌تر اینکه محیط پلیس، مانند رؤیا بسیار جذاب است؛ چراکه این محیط، یک «تجربه بصری» است و آنچه اتفاق می‌افتد، مانند رؤیایی است که به شما احساسی از لذت و آسودگی می‌بخشد. شاید زمانی نه چندان دور، ما هم با این گفته جانگ تزوا همکلام شویم.

در حقیقت، فضای مجازی مانند هر فضایی دارای موقعیت جغرافیایی، فیزیکی یا محدوده سرزمینی خاص نیست؛ ولی با وجود این، نوعی واقعیت برجسته در جهان معاصر است؛ چراکه ما کنشگران انسانی هر روزه در آن دست به عمل می‌زنیم و با آن در تعامل و ارتباط هستیم و از آن یاری می‌طلبیم و با او به دادوستد اطلاعات می‌پردازیم. سایر، پیشوندی است برای توصیف یک شخص، یک شیء، یک ایده و یا یک فضا که مربوط به دنیای کامپیوتر و اطلاعات است. در طی توسعه اینترنت، واژه‌های ترکیبی بسیاری از این کلمه سایر به‌وجود آمده است.

۴. مفهوم‌شناسی فضای مجازی و ابعاد تربیتی آن در تعلیم و تربیت

آموزش، تجربه‌ای مبتنی بر یادگیری است که موجب تغییر در دانش، مهارت و رفتار آدم می‌شود. آموزش را می‌توان به آموزش رسمی و غیررسمی تقسیم نمود. آموزش‌های غیررسمی از طریق خانواده اجتماع، رایانه‌ها و رسانه‌ها صورت می‌پذیرد؛ درحالی‌که آموزش‌های رسمی، از طریق مؤسسه‌های آموزشی مثل مدارس و دانشگاه‌ها، و به صورتی هدفمند ارائه می‌شوند. قطع نظر از این تقسیم‌بندی، اجرای فرآیند آموزشی حضوری، نیمه‌حضوری و از راه دور، میسر است. [۲]

۵. تعلیم و تربیت در فضای مجازی

آموزش مجازی، آموزشی است مبتنی بر وب یا ترکیب آموزش و تکنولوژی که فرآیند یادگیری را بهبود می‌بخشد. [۳] آموزش مجازی (آموزش از راه دور)، روشی است مبتنی بر اصل خودآموزی و مواد آموزشی که خودآموز از

اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و در کنار خودآموز، از ابزار و وسایل دیگر آموزشی و کمک آموزشی مانند: رادیو، تلویزیون، ویدئو، ماهواره، رایانه و اینترنت نیز استفاده می‌شود. (فتحیان و مهدی‌پور، ۱۳۸۱) تعلیم و تربیت در فضای مجازی، ارائه محتوای آموزشی و تجربیات، به فراگیری این افراد می‌انجامد؛ به طوری که می‌توانند در هر نقطه از جهان، از این نوع آموزش‌ها بهره ببرند. آموزش‌های مجازی سیستم آموزشی، مبتنی بر اینترنت است که در آن با استفاده از ابزارهایی مانند چندرسانه‌ای انیمیشن و شبیه‌سازها، در یک محیط مجازی، به ارائه آموزش و پرورش و بازآموزی اقدام می‌شود. [۳]

انسان در ابتدای خلقت، زندگی بسیار ساده‌ای داشت و حتی از آتش هم خبری نداشت؛ سال‌ها گذشت و آتش اختراع شد و پس از آن، آهن کشف و اسلحه ساخته شد؛ تا اینکه رفته‌رفته بعد از اختراع برق، رادیو اختراع شد که توانایی انتقال دانش از راه دور را ارائه نمود؛ اما رادیو دو شکل داشت: یکی اینکه محدود به زمان است و دوم اینکه از محتوا و وسایل کمک آموزشی بی‌بهره است. این شکل، از کاربرد زیاد آن کاسته است. [۳]

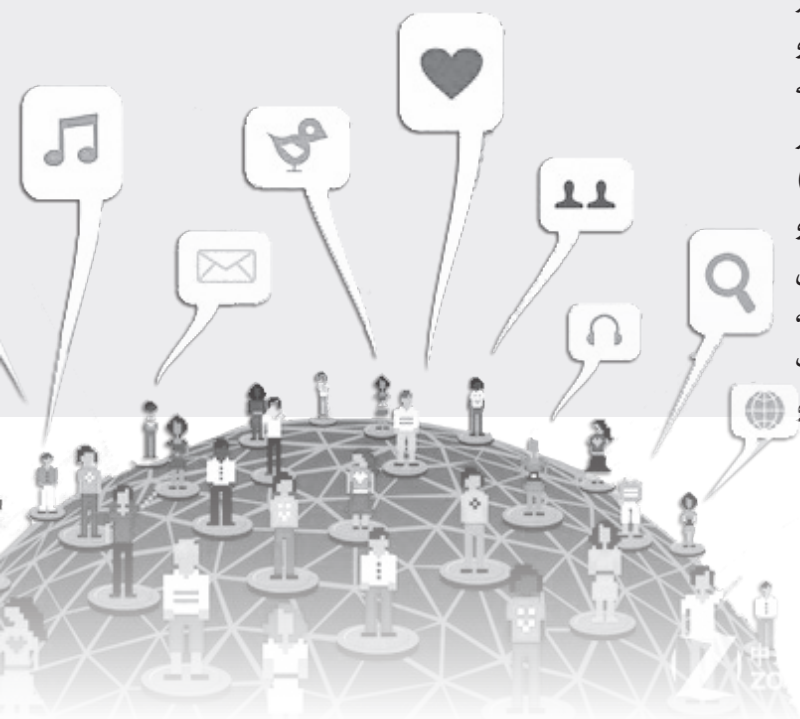
اندک‌اندک با اینکه فناوری‌های بسیاری تولید و اختراع شد، از کاربرد آن نه تنها کاسته نشد؛ بلکه این فناوری امروزه در خانه‌ها و ماشین‌های شخصی و عمومی وجود دارد و مردم به صورت غیر ارادی از اطلاعات آن استفاده می‌کنند و یاد می‌گیرند. با اختراع تلویزیون، امکان ارسال تصاویر به مکان‌های دور میسر شد و رشد استفاده از تلویزیون سریع‌تر از رادیو بود. استفاده از تلویزیون در آموزش کلاسیک در حال توسعه است و در کشور ما یک شبکه آموزشی که مختص کارهای آموزشی است، راه‌اندازی شده است و هم‌اکنون دانش‌آموزان، بیشتر اطلاعاتی را که یاد می‌گیرند، یا به صورت غیررسمی است و یا از طریق تلویزیون ارائه می‌گردد.

بعد از تلویزیون، رایانه اختراع شد که توان پردازش آن به سرعت رشد نمود و قیمت آن تنزل پیدا کرد؛ به طوری که امروزه نیز در غالب خانه‌ها یافت می‌شود. [۳]

۶. ویژگی‌های آموزش مجازی

مهم‌ترین ویژگی‌های آموزش مجازی یا آموزش از راه دور، عبارت‌اند از:

۱. جدایی یاددهنده و یادگیرنده (معلم و شاگرد) از یکدیگر، هم از نظر مکانی و هم از نظر زمانی؛
 ۲. ارائه آموزش از طریق یک سازمان پشتیبانی‌کننده؛
 ۳. استفاده از فناوری در آموزش با استفاده از وسایل جدید (رسانه‌های آموزشی مختلف)؛
 ۴. تأمین ارتباط دوسویه میان یادگیرنده و یاددهنده؛
 ۵. یادگیری متفاوت با شکل سنتی در کلاس (صرف نظر از ساعات رفع اشکال جمعی)؛
 ۶. فردی و خصوصی کردن یادگیری: در این روش، خود شخص تعیین‌کننده زمان و مکان یادگیری متناسب با استعدادها و علایق و به طور کلی توانایی‌ها و ویژگی‌های فردی خویش است؛
 ۷. در نظام آموزشی از راه دور، با افزایش دانشجو، از هزینه سرانه کاسته می‌شود؛ در صورتی که افزایش دانشجو در نظام آموزشی سنتی، موجب کاهش هزینه سرانه نمی‌شود؛ بلکه با افزایش تدریجی تعداد دانشجویان، بر میزان هزینه سرانه افزوده می‌شود. (فتحیان و مهدی‌پور)
- انسان در طی مسیر تکاملی خود، با جوامع متعددی روبه‌رو است؛ از آن جمله می‌توان به جوامع ایللیایی، جامع روستایی و جامع سنتی اشاره کرد. اختراع رایانه در اواسط قرن بیستم، گسترش شبکه‌های ارتباطی و اهمیت اطلاعات در حیات اجتماعی، منشأ تحولات نوینی در زندگی انسان شده و

دوران جدید که به عصر اطلاعات مرسوم شده است، مولد برنامه‌های توسعه اغلب کشورها نشانگر محوری بودن نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در این گونه برنامه‌هاست. ابعاد گسترده این فناوری، تعریف دقیق آن را با مشکل مواجه می‌سازد؛ به گونه‌ای که تعاریف مختلفی برای آن ارائه شده است که به برخی از آنها اشاره خواهیم کرد.

الف. فناوری اطلاعات: تلفیقی از دستاوردهای مخابراتی، روش‌ها و راهکارهای حل مسئله و توانایی راهبری و آموزش با استفاده از فناوری اطلاعات است (دانش رایانه‌ای).

ب. فناوری اطلاعات: شاخه‌ای از فناوری است که مجموعه‌ای از سخت‌افزار، نرم‌افزار و فکرافزار می‌باشد که گردش و بهره‌برداری و یادگیری اطلاعات را امکان‌پذیر می‌کند.

ج. فناوری اطلاعات: شاخه‌ای از فناوری است که با استفاده از سخت‌افزار، نرم‌افزار و شبکه‌افزار مطالعه و کاربرد داده و پردازش آن را در زمینه‌های ذخیره‌سازی، دستکاری، انتقال، مدیریت، جابه‌جایی، مبادله و کنترل امکان‌پذیر می‌کند. [۲]

علل گسترش آموزش مجازی (از راه دور)

دلایل گسترش آموزش مجازی، عبارت‌اند از:

۱. پراکندگی جمعیت و دشواری دسترسی به امر آموزش؛
 ۲. ازدیاد جمعیت شبیه کشورهای مثل چین و هند؛
 ۳. نارسایی‌های نظام آموزشی رسمی؛
 ۴. نیاز شدید و فوری به تربیت معلم؛
 ۵. آموزش بزرگسالان و نیز شیوه‌های جدید زندگی، به‌ویژه خودگرایی و انزوا؛
 ۶. موقعیت‌های شغلی، گرفتاری‌های خانوادگی و ناتوانی جهانی فراگیران و یا حتی مشکل ترافیک و ایاب و ذهاب و کاهش چشمگیر هزینه‌های آموزشی (محمدعلی نوریان)؛
 ۷. کاهش هزینه‌های ارتباطات در مقایسه با هزینه‌ای تردد و اسکان؛
 ۸. نیاز روزافزون به آگاهی، دانش، آموزش و یادگیری؛
 ۹. مقرون به‌صرفه‌بودن: در مقایسه نظام آموزشی سنتی که به ازای تعداد فراگیران نیاز به کلاس، تجهیزات، معلم و کادر پشتیبانی دارد، در نظام آموزشی مجازی، مواد آموزشی به‌سهولت قابل تکثیر است که در اختیار تعداد نامحدودی از فراگیران قرار می‌گیرد؛
 ۱۰. کاهش هزینه سرانه با استفاده از رسانه‌هایی همچون رادیو و تلویزیون، از طریق تحت پوشش دادن تعداد زیادی از فراگیران؛
 ۱۱. آموزش متعلم‌پایه (دانش‌آموزمحور) و آموزش معلم‌پایه (معلم‌محور): فرآیند آموزش از حیث فعالیت متعلمین، به سه دسته تقسیم می‌شود: معلم‌پایه (استادمحور)، متعلم‌پایه (دانش‌آموزمحور) ترکیبی (معلم و دانش‌آموز فعالیت دارند).
- معلم‌پایه: در این نوع آموزش، معلم اطلاعات را به صورت اختیاری با شیوه‌های مختلف در اختیار متعلم قرار می‌دهد.
- متعلم‌پایه: در آموزش دانش‌آموزمحور، معلم هیچ کاری را انجام نمی‌دهد؛ جز اینکه محتوا را در معرض دید متعلم قرار می‌دهد و اگر چنین شیوه‌ای وجود نداشت، هیچ اکتشاف و اختراعی عملاً انجام نمی‌شد. [۲]
- در نظام آموزشی از راه دور، دانشجو مهم‌ترین نقش را در ترقی و تعالی خود دارد. در این نظام، دانشجویان در مرکز فعالیت‌های آموزشی قرار دارند و نمود آن را دارد که میان اصول آموزشی از راه دور، دو اصل اهمیت می‌یابد که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در تحقق اهداف نظام آموزشی تأثیر دارد و آن را از آموزش متمایز می‌کند. [۲]

۷. اصول تعلیم و تربیت

۱. اصل یادگیری؛ تسلط‌محوری؛ با توجه به این اصل، اگر شرایط یادگیری و زمان کافی در نظر گرفته شود، دانشجویان می‌توانند قابلیت‌های تعیین‌شده را به طور کامل یاد بگیرند. توجه به این اصل، یکی از ضرورت‌های نظام آموزش مجازی

محسوب می‌شود.

۲. فعالیت‌های یادگیرنده: عاملی که در یادگیری تأثیر دارد، نقشی است که بر عهده یادگیرنده است و یادگیرنده برای یادگیری و خلاقیت، باید از توانایی‌ها و قابلیت‌های خود حداکثر استفاده را بکند و در این راه، از معلم کمک کمتری بگیرد. [۲] آموزش و پرورش می‌تواند به صورت‌های ذیل ارائه شود: آموزش مکاتبه‌ای، آموزش از طریق تلویزیون و رادیو، آموزش از طریق سی‌دی آموزشی. آموزش از طریق اینترنت، با کمی اغماض، آموزشی مجازی است که معلم و دانش‌آموز از هم دور هستند. ساده‌ترین شکل این نوع آموزش، از پست الکترونیکی برای برقراری ارتباط استفاده می‌شود. در حالت پیشرفته‌تر، مدرسه‌ای با عنوان مدرسه مجازی تشکیل می‌شود که در آن تعدادی مدرس وجود دارند و دروس خود را برای یادگیرندگان ارائه می‌کنند. در این نوع مدارس همانند مدارس سنتی، مفاهیمی چون: ثبت‌نام، شرکت در کلاس، برگزاری امتحان، صدور گواهینامه و مدرک تحصیلی، شرکت در جلسات، گفت‌وگوی اینترنتی و استفاده از کتابخانه‌ها وجود دارد.

۸. فناوری‌های آموزش الکترونیکی

۱. متن: یکی از پر استفاده‌ترین ابزار در وب است.

۲. درس: شامل: نمودارها، رسانه‌ها، مقالات و اسلایدهای آموزشی مرتبط با درس.

۳. برنامه.

۴. پست الکترونیکی: برای برقراری ارتباط به کار گرفته می‌شود که وضعیت نمرات، اطلاعیه‌ها و... را می‌توان به اطلاع دانش‌آموز رساند.

۵. پیام‌رسانی فوری و گپ‌زنی: از طریق نرم‌افزارهای پیام‌رسانی مثل Yahoo پیام‌رسانی فوری انجام می‌دهند که بدون مرورگر بر روی دستگاه رایانه نصب می‌شوند.

۶. گروه‌های خبری.

۷. تخته‌های سفید (White Board): محل‌هایی که کاربران می‌توانند در آنجا متن و تصویر دلخواه خود را بچسبانند و برای آموزش بصری، فناوری مناسبی است؛ مثل: نرم‌افزار Microsoft Net Mectiny.

۸. برنامه‌های کاربردی - اشتراکی: هر کاربر می‌تواند برنامه‌های کاربردی خود را با دیگران به اشتراک بگذارد.

۹. کنفرانس‌های صوتی یا ویدیویی: که به صورت دو طرفه، ارتباط برقرار می‌شود و از طریق گذاشتن صوت و بر روی IP است که در واقع، یک نوع کنفرانس صوتی است و یکی از محصولات آن که در این فناوری به کار گرفته می‌شود، نرم‌افزار Palqalk است.

۱۰. محیط‌های مجازی گرافیکی: محیط مجازی آن، مبتنی بر متن نیست و گرافیکی می‌باشد؛ مثل Pakece.

۱۱. نرم‌افزارهای کنترل از راه دور: که به سرویس‌دهنده (معلم) این امکان را بدهند کنترل سیستم‌عامل رایانه دانشجو را از پشت رایانه خود و از راه دور در دست بگیرد. این فناوری برای آموزش مجازی کاربرد دارد.

۱۲. معلم مجازی (Cyber Teacher): مجموعه‌ای از فناوری‌های مختلف که به ما این امکان را می‌دهد حضور یک معلم را در کلاس درس مدل کنیم و شامل پردازشگر تصویر و متن می‌باشد. [۲]

۹. مزایای استفاده از فضای مجازی در تعلیم و تربیت

به طور کلی، آموزش و پرورش به عنوان بخش درونی کالبد جامعه موفقیت در برنامه‌های خود را صرفاً از طریق گسترش وسیع‌تر تکنولوژی بعد از جنگ‌های جهانی می‌داند که عبارت‌اند از:

۱. استقلال مکانی و زمانی در دسترس بودن آموزش در هر مکان و زمانی با استفاده از اینترنت. در یک کلاس مجازی دانشجویان در هر زمان که خواستند، می‌توانند به مطالب درسی موجود مراجعه کنند. [۳]

۲. در حال حاضر، هرکس با هر سنی (بزرگسال، میان‌سال، نوجوانان و خردسال)، بالقوه یک یادگیرنده از راه دور است. آموزش‌های در خانه، ضمن خدمت، حین کار و حتی خودرو. [۴]

۳. امکان بهره‌گیری از یک برنامه درسی تلفیقی را در آموزش فراگیران فراهم می‌نماید و همچنین می‌تواند دانش ساختارمندی را در اختیار فراگیران قرار دهد. (تاج قاری و رهبری: ۱۵)
۴. دسترسی آسان به اطلاعات در حوزه‌های گوناگون ارسال فوری و استفاده از اطلاعات در اینترنت به عنوان آموزش و تفریح (تعلیم و تربیت و سرگرمی) با بازی‌های مختلف فکری و آموزشی با قابلیت دانلود (PDF)، [۱]
۵. کاهش هزینه‌های رسانه و ارتباطات در رسانه‌هایی همچون رادیو و تلویزیون و تحت پوشش دادن تعداد زیادی فراگیران. [۴]
۶. بهبود عملکرد و رقابت‌پذیری خلاقیت در بین دانشجویان و استفاده از فناوری در آموزش.
۷. خجالت نکشیدن فرد در یادگیری. [۵]

در همین راستا، با توجه به نقش تعلیم و تربیت در کل زندگی و سرنوشت آدمی، لازم است در کنار گسترش فنی آموزش مجازی، نقش و پیامدهای آن با کل فرآیند تربیت و زندگی آدمی سنجیده شود. از همین رو، ترسیم جامع‌تر و روش و هدف‌های آموزش و پرورش در فضای مجازی، مستلزم پرسش و بررسی فلسفی است که این پرسش‌هایی نیز گسترش یافته است. [۶]

۱۰. تعلیم و تربیت اسلامی در فضای مجازی: مزایا

تعلیم و تربیت در جامعه اسلامی ما، از دیرباز با آموزه‌های قرآنی همراه بوده و اکنون نیز در سطحی گسترده و متأثر از آن می‌باشد. این نوع تعلیم و تربیت، غالباً به علت دغدغه‌های اخلاقی و اقتصادی، سعی در دور نگه داشتن افراد از انحرافات مختلف عقیدتی و اخلاقی داشته و به نوعی «تربیت قرنطینه‌ای» را برقرار می‌سازد. [۷]

در این نوع تربیت، سعی بر آن است که با دور نگه داشتن افراد از محیط‌های نامطلوب و ایجاد خط قرمز، آنان را مصونیت بخشیده و امکان تحقق تربیت دینی را تحقق سازد. [۷]

۱۰-۱. انگیزه و علاقه: امام صادق (ع) می‌فرماید: «الْمُتَعَلِّمُ يَحْتَاجُ إِلَى رَغْبَةٍ وَإِرَادَةٍ وَفَرَاحٍ وَنُسُكٍ وَخَشْيَةٍ وَحِفْظٍ وَحَزْمٍ؛ فراگیر، نیازمند اشتیاق، اراده، فراغت، تلاش علمی، خطوع، محافظت و دوراندیشی است.»

امام علی (ع) نیز فرموده: «أُحْتَرَسَ مِنْ ذِكْرِ الْعِلْمِ عِنْدَ مَنْ لَا يَرَعِبُ مِنْهُ؛ از ذکر دانش نزد کسی که اشتیاق به آن ندارد، بپرهیز.» از این گونه روایات، برداشت می‌شود کمی از آداب فراگیری دانش، داشتن رغبت و اشتیاق برای یادگیری است و فردی که انگیزه و علاقه لازم را برای یادگیری نداشته باشد، نمی‌تواند موفق باشد.

از این رو، یکی از مزایای آموزش الکترونیکی در تعلیم و تربیت اسلامی، این است که کنش مؤثری در افزایش انگیزه فراگیر ایجاد می‌کند. برخی از عوامل انگیزه‌زا در این شیوه عبارت‌اند از:

– جذابیت استفاده از رایانه؛

– امکان استفاده از صوت، تصویر و چندرسانه‌ای؛

– امکان نوع‌بخشی به مباحث و گرایش‌ها بر اساس علاقه افراد.

۱۰-۲. اولویت‌سناسی در رشته علمی: انسان دارای عمری کوتاه و محدود است. بنابراین، انسان عاقل باید به گونه‌ای برنامه‌ریزی کند که حداکثر بهره‌برداری را از دوران فراگیری خود داشته باشد.

امام علی (ع) در این خصوص می‌فرماید: «الْعُمُرُ أَقْصَرُ مِنْ أَنْ تَعْلَمَ كُلُّ مَا يُحْسِنُ بِكَ عِلْمِهِ فَتَعْلَمَ الْأَهَمَّ فَالْأَهَمُّ؛ عمر، کوتاه‌تر از آن است که هر آنچه را دانستنتش برای تو نیکو باشد، بیاموزی. پس، به ترتیب اهمیت بیاموز.»

در اینجا مشاهده می‌کنیم که آموزش الکترونیکی، امکان بیشتری برای رعایت اولویت‌ها قرار داده است. برخی از عوامل فراهم‌آورنده این امکان، عبارت‌اند از:

– امکان انتخاب بیشتر برای فراگیر و مدیریت آموزشی برای آنها؛

– امکان انعطاف برنامه‌ها با توجه به اولویت‌های تعریف‌شده؛

– امکان ارزیابی دایم برنامه‌ها بر اساس میزان استقبال مخاطبان و نظرخواهی ماشینی؛

- پیوند آسان تر و بیشتر مراکز و فعالیت‌های علمی - آموزشی یا مراکز صنعتی و کاری؛
 - عدم نیاز به صرف وقت برای یادگیری مباحث غیرضروری، به جهت آسانی استفاده از اطلاعات.
 ۳-۱۰. گزینش بهترین استاد: یکی دیگر آداب فراگیری دانش، دقت در انتخاب بهترین استاد است. اسلام به نقش معلم در تربیت فرد خاطرنشان کرده که دوستان بدان دانش، گوش و جان و چشم خود را در اختیار هر معلمی قرار ندهند. امام باقر(ع) در پاسخ به این سؤال که منظور از طعام در آیه «فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ» چیست؟ فرمود: «عِلْمِ الَّذِي يَأْخُذُهُ عَمَّنْ يَأْخُذُهُ» منظور، علمی است که فرا می‌گیرید. دانش را از معدن دانش بجوید.»
 در شیوه آموزش مجازی، امکان بیشتری برای انتخاب اساتید قرار داده شده است. برخی از مزیت‌های این شیوه، عبارت‌اند از:
 - تکررگرای اساتید؛
 - عدم نیاز به حضور فیزیکی و در نتیجه، امکان استفاده از اساتید برای مراکز مختلف؛
 - دانشجو محور بودن؛

- استفاده از ابزار دقیق‌تر ماشینی بر فعالیت‌ها و نتایج کار اساتید توسط مدیریت آموزشی.
 ۴-۱۰. یادگیری برای تمام سنین: رسول اکرم(ص) می‌فرماید: «أَطْلُبُوا الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ؛ ز گهواره تا گور دانش بجوی.»

آموزش مجازی، این امکان را برای بزرگسالان و آنهایی که از تحصیل بازمانده بودند، فراهم کرد که در هر زمان از عمر خویش (پیری، جوانی و یا خردسالی) بتوان به یادگیری پرداخت.

۵-۱۰. خجالت نکشیدن: در آموزش مجازی، فرد تنهایی یاد می‌گیرد و هیچ وقت خجالت نمی‌کشد.
 امام باقر(ع) می‌فرماید: «پیرس و خودداری نکن و خجالت نکش؛ چرا که فرد متکبر و فرد کج‌رو، این علم را فرا نمی‌گیرد.»

فواید این مورد عبارت‌اند از: ناشناخته بودن فرد، عدم مواجهه حضوری فرد با استاد، امکان طرح پرسش محرمانه و بدون نام.[۵]
 فضای مجازی در ابعاد مختلف روی تعلیم و تربیت اثر می‌گذارد؛ از جمله ابعاد: فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی. در کنار اینها، بُعد: عقلانی، علمی، دینی، مطالعاتی و عاطفی تعلیم و تربیت را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۱۱. بعد فرهنگی مجازی در تعلیم و تربیت

- مفهوم فرهنگ: فرهنگ، به مجموعه‌ای از ارزش‌ها، هنجارها و رفتارها که شیوه زندگی انسان را معین می‌کند، گفته می‌شود. کودکی که برای نخستین بار به مدرسه پا می‌گذارد، نخستین تماس جدی‌اش را با یکی از عوامل رسمی اجتماعی شدن برقرار می‌سازد. بُعد دیگر تربیت شهروند، پرورش روحیه و توانایی انتقادگری اجتماعی در اوست. انتقادگری اجتماعی، داشتن یک حضور فعال، حساس، پویا و منطقی در برخورد با مسائل جامعه است.[۸]
 فلسفه تعلیم و تربیت تنها، کمک به بقای فرهنگ نیست؛ بلکه باید زمینه زایش و پالایش فرهنگ را در فرد ایجاد کند و یکی از وظایف تعلیم و تربیت در این خصوص، تقویت روحیه مهارت کاوشگری و تحقیق در دانش‌آموزان است و نباید افراد در این راستا

گمراه شوند؛ بلکه توانایی رویارویی با تقدیرات را داشته باشند و علم و دانش را در هر کجا که باشد، بگیرند و این امر، از طریق فضای مجازی و جهانی میسر می‌شود. حضرت علی(ع) می‌فرماید: «خُذُوا الْحِكْمَةَ وَ لَوْ مِنْ أَهْلِ النَّفَاقِ؛ حکمت را بگیرید؛ حتی اگر در دست منافق باشد.» این سخن، به معنای آن است که در معرف غیردینی، حکمت و عنصر دینی یافت می‌شود. امروزه، غرب اهتمامش بر این است با یک برنامه‌ریزی روشن و تلاش مستمر، معیار و ارزش‌های خود را بر جامعه ما تحمیل کند و این را هر کسی می‌تواند به خوبی لمس کند و این، همان تهاجم فرهنگی می‌باشد که هدف اصلی‌اش جوانان و نوجوانان (دانشجویان) است؛ یعنی همان چالش‌های تعلیم و تربیت در بُعد فرهنگی فضای مجازی که متأسفانه، شاهد فاصله‌گرفتن نوجوانان از ارزش‌ها و هنجارهای دینی هستیم.[۸]

عدم کنترل تعامل اطلاعات در ساخت فناوری از سوی تولیدکنندگان و بروز زمینه‌های گوناگون برای رشد و افزایش مسائل غیراخلاقی، به‌ویژه گسترش سوء استفاده و انقراض سودجویان و انتصاب مدیران فاسد، اخلاق نیکوی آموزش و پرورش را در شکوفایی علم و رشد و تعالی انسان با چالش‌های جدی و نوین مواجه نموده است.[۹]

و در بعد فرهنگی، چالش‌های دیگری که فضای مجازی در تعلیم و تربیت به وجود آورده، باعث کاهش وابستگی به هویت ملی و همچنین عدم حفظ ارزش‌های جامع توسط فراگیر می‌شود. (افسران سایبری؛ نگاهی اجمالی به طرح افسران سایبری کانون‌های فرهنگی تربیتی)

چالش‌های عمده فرهنگ در فضای مجازی، تخریب و نهی هویت ملی ماست. علاوه بر اینکه ما مسلمان هستیم، ایرانی نیز هستیم؛ غربی‌ها بر آن اند که یک نوع پارگی و گسستگی تاریخی در میان مسلمانان به وجود آید.

غربی‌ها با کمک فضای مجازی و رسانه‌ها می‌خواهند بین ملت‌ها و شخصیت‌های مهم و معتبر و موجه دینی، فاصله فکری و روحی ایجاد کنند و با تخریب شخصیتشان و جاهت آنها را مخدوش نمایند.[۸]

۱۲. بُعد اجتماعی فضای مجازی در تعلیم و تربیت

اجتماعی زیستن، یکی از گرایش‌های فطری انسان است و مایل است با دیگران ارتباط برقرار کند. (ملکی، ۱۳۸۴) در فضای مجازی، چون فرد با افراد زیادی در ارتباط و تعامل می‌باشد و از این‌رو، بهتر جهان پیرامون خود را می‌شناسد و اجتماعی‌تر می‌شود، بعد عاطفی او به مقدار چشمگیری در اثر روابط با دیگران رشد می‌کند و تحت هدایت عقل قرار می‌گیرد. بنابراین، زندگی اجتماعی امکان رشد استعدادها را فراهم می‌سازد.

در خصوص چالش‌های که فضای مجازی در بُعد اجتماعی تعلیم و تربیت ایجاد کرده، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

حذف ملاقات چهره‌به‌چهره استاد، دانشجو و تماس‌های دانشجویان با یکدیگر و بروز ضعف در تشکل‌های دانشجویی که موجب تعارضات و تأثیر مستقیم در کیفیت آموزش می‌شوند.[۳]

پست من، فیلسوف آمریکایی، معتقد است که ما به فناوری معطوف شده‌ایم و آن را به صورت خدای خویش درآورده‌ایم و به ذیل صورت علل وجود مدرسه‌ای را محو می‌کنیم؛ عللی مانند اجتماعی شدن.[۳]

در بعد عاطفی نیز فضای مجازی باعث کاهش سطح ایمنی روح و ذهن دانش‌آموزان در برابر امواج رسانه‌های مختلف می‌شود؛ مانند بازی‌های مختلف، سایت‌ها، رایانه‌ها، بحث جنگ نرم و... (افسران سایبری، کانون فرهنگی تربیتی). در بُعد علمی و مطالعاتی فضای مجازی در تعلیم و تربیت، حقیقتاً آن خبری که بیشتر در فضای مجازی امروزه مشهود است، بحث آموزش و پرورش می‌باشد. این فضا و استفاده از تعلیم و تربیت به وسیله دانش‌آموزان، باعث می‌شود روحیه حقیقت‌جویی، تعقل، تفکر و مطالعه افزایش یابد و شخص استعدادها و توانایی‌های خود را بشناسد. فضای مجازی، روحیه خودآموزی دارد و دانش‌آموزان می‌توانند مشاهیر علم و ادب و فرهنگ ایران و جهان را بشناسند.[۸] برنامه درسی تلفیقی و دانش ساختارمندی در اختیار فراگیران قرار می‌دهد.

جان مایو و تونی دادز، نویسندگان مقالات کنفرانس بین‌المللی سالگرد کالج توسعه درباره فرآیندهای احتمالی آموزش از راه دور،

معتقدند افرادی که در کشورهای در حال توسعه از این آموزش بهره می‌برند، سه دسته‌اند: الف. کسانی که آموزش ندیده‌اند؛ ب. کسانی که آموزش آنها ناقص بوده است؛ ج. بخش سوم دانش‌آموزانی‌اند که تازه مدرسه را ترک کرده‌اند و به دنبال آموزش متوسط هستند.

در بحث اجتماعی، سخن درباره فضای مجازی، به کاهش هزینه‌های حمل و نقل و اسکان و همچنین کاهش هزینه‌های سرانه منجر می‌شود و همچنین نقش اینترنت بر امنیت ملی جوامع در سطح و روابط سازمان‌ها با مشتریان و بر روابط خانوادگی به طور مؤثر در حال توسعه است که در خانواده‌ها کارکردهای مختلف همچون احیاکنندگی و بهبودبخشی و همچنین آثار تخریبی و نابودگری نیز داشته است.

۱۳. بُعد سیاسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت

- وظایف و حقوق متقابل حکومت و مردم را در نظام حاکمیت اسلامی می‌داند.
- به ماهیت روابط و عملکرد سیاسی کشورهای مهاجم و استعمارگر آشنا می‌شود. اسکان (۱۹۹۸) با نقد جامعه‌شناسانه معتقد است ورود فناوری به عرصه تعلیم و تربیت، بر مبنای نیازهای آموزشی نبوده و نیروهای خارجی حوزه تعلیم و تربیت در ورود آن مؤثر بوده‌اند و منشأ برقراری ارتباط میان فناوری اطلاعات و تعلیم و تربیت را نظامی می‌داند. [۶]
- اهمیت سیاسی در زندگی جوانان را می‌آموزد.
- با فنون دفاع نظامی کشورهای سلطه‌گر آشنا می‌شود و برای کیان اسلام و دفاع از ایران تلاش می‌کند.
همه این موارد که در مورد آن صحبت کردیم، بُعد مثبت در زمینه سیاسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت بود. چالش عمده تعلیم

و تربیت در این زمینه، کاهش اقتدار دولت‌ها و وابستگی به کشورهای صاحب تکنولوژی و رسانه است و در بُعد اقتصادی این قضیه اگر بخواهیم صحبت کنیم، درمی‌یابیم که کشورهای صاحب تکنولوژی به تعلیم و تربیت به عنوان ابزاری برای رایانه‌ای شدن و همچنین تجارت الکترونیکی بها می‌دهند و با نگاهی عمیق‌تر، منشأ برقراری ارتباط میان فناوری اطلاعات و تعلیم و تربیت را نظامی می‌کنند. اسکان [۶] بحث تجارت الکترونیکی را به میان می‌کشد و با تکنولوژی و تعلیم و تربیت به عنوان ابزاری برای تبلیغات فرهنگ‌های متضاد با فرهنگ اسلامی تلاش می‌کند تا تربیت دینی کشورهای اسلامی را متناسب با آن متزلزل نماید [۷] و این باعث می‌شود که دانش‌آموزان به فناوری وابستگی شدید پیدا کنند. در طی ده سال اخیر، آمار افراد معتاد به اینترنت، افزایش چشمگیری داشته و نظر مشاوران و روان‌پزشکان را به خود جلب کرده و از نظر عاطفی (بُعد عاطفی فضای مجازی در تعلیم و تربیت)، اعتیاد به اینترنت یک اختلال روان‌پزشکی می‌باشد که استفاده مداوم از آن، موجب فاصله‌گرفتن دانش‌آموزان از دنیای واقعی می‌شود و در زمینه‌های گوناگون، استفاده مداوم از اینترنت در تعلیم و تربیت موجب فاصله دانش‌آموزان از فضای واقعی تعلیم

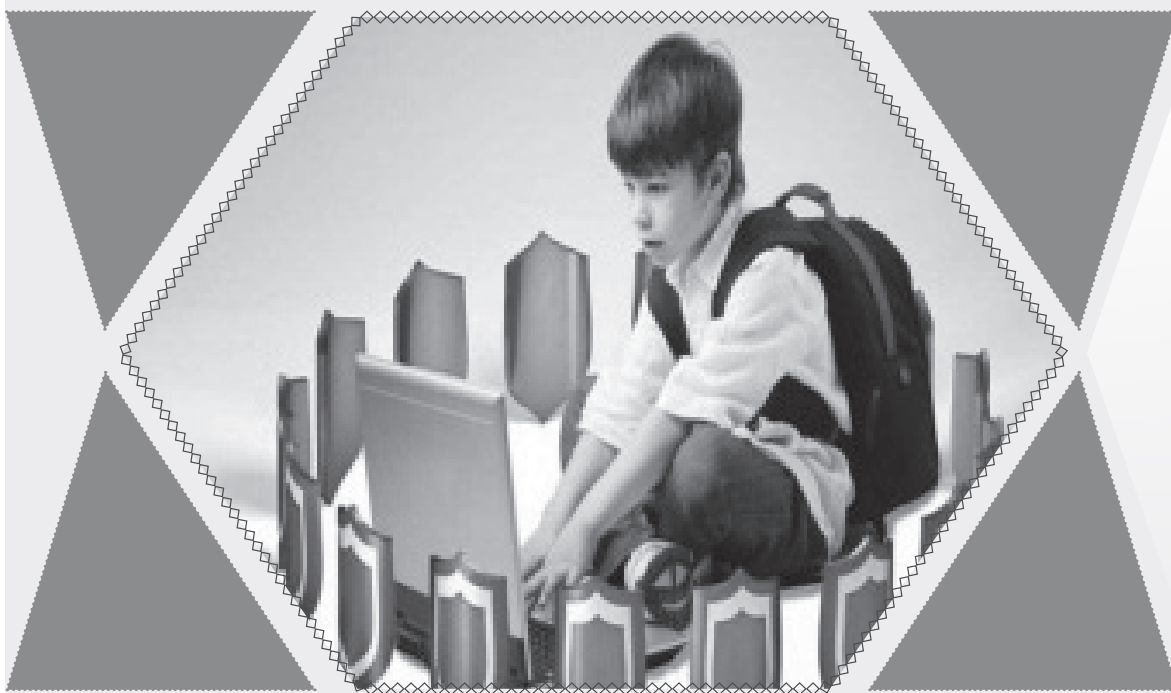
در بُعد فرهنگی، پالش‌های دیگری که فضای مجازی در تعلیم و تربیت به وجود آورده، باعث کاهش وابستگی به هویت ملی و همچنین عدم حفظ ارزش‌های جامع توسط فراگیر می‌شود. غربی‌ها بر آن‌اند که یک نوع پارگی و گسستگی تاریخی میان فرهنگ و مردم یک جامعه به وجود آید. غربی‌ها با کمک فضای مجازی و رسانه‌ها می‌فروهند بین ملت‌ها و شفصیت‌های مهم و معتبر و موجه دینی، فاصله فکری و رومی ایجاد کنند و با تفریب شفصیتشان، وجاهت آنها را مفدوش نمایند

و تربیت، افزایش نوسانات اخلاقی، قطع روابط اجتماعی، کم‌خوابی، کاهش حسّ تعلق و تعهد نسبت به هویت ملی و در نتیجه، منجر به افت تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود.

فضای مجازی، این امکان را فراهم کرده که نوجوانان (دانش‌آموزان) به راحتی به سایت‌های غیرمجاز دسترسی داشته باشند [۷] و همچنین در بحث تعلیم و تربیت اسلامی در فضای مجازی، متون اسلامی با همه غنا و محتوایش آن‌چنان غیرمقرون است که تا تبدیل شدن به متون الکترونی، فاصله زیادی دارد. از طرفی، فضای مجازی باعث دور شدن فرد از خانواده، تربیت خانوادگی و همچنین حسّ اطلاعات‌پذیری فرد از پدر و مادر و مربی می‌شود. [۱۰]

۱۴. بُعد دینی تأثیر فضای مجازی در تعلیم و تربیت

روش تربیتی در اسلام، از سایر روش‌ها متمایز است؛ درحالی‌که روش‌های تربیتی دینی را می‌بینیم که با وجود اختلال در وسایل، از نظر محیطی و شرایط تاریخی، سیاسی و اجتماعی هدف مشابهی را دنبال می‌کنند و ما اسلام را از همان ابتدا در هدف با آنها جدا می‌کنیم. اکنون می‌توان به این سؤال پاسخ داد که آسیب‌های تربیت دینی در فضای مجازی چه مواردی هستند؟ به هم‌خوردن تناسب بین هدف و روش، یک آفت است. [۸] از جمله ساختارهای واقعی و مفهومی که برای تربیت دینی اسلامی اهمیت دارد، می‌توان از ساختارهای «دور و نزدیک» و نیز «ممنوع و مجاز» نام برد که با ورود فضای مجازی، به چالش تبدیل شده است.

الف. ساختار دور و نزدیک: این ساختار، در مورد تعامل مکانی و تربیت دینی مهم است؛ زیرا تلاش‌های تربیتی، با دور کردن افراد از محیط‌های نامطلوب، آنها را مسئول می‌داند؛ درحالی‌که در عصر ارتباطات و فضای مجازی، این تعامل از بین می‌رود؛ زیرا دیگر فاصله مکانی، مانع دسترسی نیست.

ب. ساختار ممنوع و مجاز: این ساختار نیز تاکنون از لحاظ تربیتی مهم بوده است. در گذشته، پدران و مادران به بچه‌ها اجازه نمی‌دادند که کار غیردینی انجام دهند.

۱۵. مسائل خشونت آمیز و غیراخلاقی

۱. بُعد اجتماعی راهکارها و راهبردها
 - طرح عمیق و مناسب اخلاق اجتماعی در آموزش‌های رسمی و غیررسمی برای افراد جامعه؛
 - تهیه و انتشارات فیلم‌های سازنده و آموزنده در فضای مجازی؛
 - خانواده باید بتواند یکم محیط جمعی و گرم و پُرنشاط برای فرزندان فراهم کند (صابری عصمتی و فتاحی)؛
 - در فضای مجازی باید به آموزش آداب اجتماعی از دیدگاه قرآن و سنت به دانش‌آموزان اهتمام نشان داد. [۸]
۲. بُعد سیاسی راهبردها
 - ارضای نیازهای اولیه دانش‌آموزان، اعم خوراک و پوشاک و وسایل کمک آموزشی؛
 - شناساندن چهره منفی سایت‌های غربی به دانش‌آموزان توسط مدرسه؛
 - برابرکردن سطح دسترسی در نقاط مختلف به اینترنت و همچنین آموزش رسمی باید به صورت ترکیبی، نه جدا از هم، عمل کند [۱]؛
 - ارزان کردن سطح دسترسی به منابع درسی در مدارس و کتابخانه‌ها؛
 - کاهش هزینه‌های آموزش‌های رسمی و
۳. بُعد علمی و مطالعاتی
 - پُر کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان با مطالعه و کتابخوانی؛
 - علاقه‌مندکردن کودکان و نوجوانان به نوشتن و مطالعات و ارائه گزارش شفاهی و کتبی [۸]؛
 - همچنین نقش آموزش و پرورش دیگر نمی‌تواند به انتقال مجموعه‌ای ثابت از دانش‌ها محدود باشد و باید نقش پیش‌تاز را ایفا کند و برای رسیدن به این هدف، پاسخگوی نیازهای آنی جامعه باشد. (عبدالهی و طاهری) یک محیط علمی، باید دانشجویان را راضی و قانع کند.

نتیجه

هزاره سوم را می‌توان دنیای شگفتی‌ها با تغییرات سریع و پُرابهام‌ناמיד و از این دو رویکرد گسترده به سوی آموزش و پرورش در فضای مجازی در تعلیم و تربیت، خود گواه این است که در عرصه‌ها و ابعاد مختلف چون بُعد: فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اعتقادی، عاطفی، دینی، علمی و مطالعاتی، تربیت را تضعیف می‌کند. صرف نظر از نتایج مثبتی تربیتی که فضای مجازی در بردارد، نتیجه می‌گیریم که این فرآیند در بُعد فرهنگی، تسلط زبان انگلیسی و فرهنگ غرب بر جوامع اسلامی را در پی داشته است. در بُعد اقتصادی، به تجارت الکترونیکی و ابزاری برای تبلیغات فرهنگ‌های متضاد به فرهنگ اسلامی می‌شود و در بُعد سیاسی، به کاهش اقتدار دولت‌ها و وابستگی به کشورهای صاحب تکنولوژی و رسانه می‌شود و در بُعد اجتماعی، به کاهش هزینه‌های حمل و نقل و اسکان و همچنین هزینه‌های سرانه منجر می‌شود؛ ولی به هر حال، امروزه نقش فناوری اطلاعات اینترنت در امر تعلیم و تربیت، انکارناپذیر است و بسیاری از اطلاعاتی که بشر می‌آموزد، از طریق همین فناوری‌ها و در زمره آموزش‌های غیررسمی و به صورت قابل توجهی یاددهنده و آموزنده هستند؛ هرچند منفی باشند.

در نتیجه، آموزش و پرورش باید محیط و شرایط مناسب علمی و فرهنگی برای دانش‌آموزان با همکاری بخش‌های ذی‌ربط از جمله مخابرات و صداوسیما فراهم کند؛ چراکه دانش‌آموزان خارج از مدرسه، به‌خصوص در مناطق شهری، به دلیل بودن فضای کافی برای سرگرمی و ورزش، به سراغ کامپیوتر و اینترنت می‌روند و خیلی از اطلاعاتی را که نباید یاد بگیرند، یاد می‌گیرند و این می‌تواند یک فرصت برای آموزش و پرورش برای ترویج و انتشار اطلاعات و مطالب درسی به صورت غیرمستقیم برای دانش‌آموزان باشد. ■

منابع

۱. ستاری. صدرالدین و پروین محمدی. «بررسی رابطه میزان فناوری اطلاعات و موفقیت آموزشی دانش‌آموزان مقطع متوسطه سال اول». تابستان ۱۳۹۰، ش ۴.
۲. فتیحان، محمد و محمدحاتم مهدی‌پور. جامعه اطلاعاتی رویکردهای نوین در آموزش. انتشارات عابد، ۱۳۸۰.
۳. نورانیان، محمدعلی. «آموزش الکترونیکی گامی به سوی بهبود عملکرد». مجله کنترولر، پاییز و زمستان ۱۳۸۴، ش ۱۹.
۴. سرکار آراتی. محمدرضا و علی‌رضا مقدم. «یادگیری مبتنی بر شبکه و نوآوری در آموزش از راه دور». نوآوری‌های آموزشی، بهار ۱۳۸۲، دوره ۲، ش ۳.
۵. حسینی، سید حمید. اولین همایش آموزشی الکترونیکی؛ مزایا و نگرانی‌های آموزش الکترونیکی با نگاهی به آداب تعلیم و تعلم در اسلام. تهران: خرداد ۱۳۸۱.
۶. ضرغامی، سعید. عطاران نقیب‌زاده، محمد و میر عبدالحسین باقری. «بررسی دیدگاه‌های فلسفی درباره نسبت فناوری اطلاعات و تعلیم و تربیت». فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۱۳۸۵، ش ۱۹.
۷. رضایی، محمد. زارچی، رضا و اکبر رهنما. «بررسی نسبت جهانی شدن با تربیت دینی». نشریه بهمن و اسفند ۱۳۸۸، ش ۳۷ و ۳۸؛ ماهنامه مهندسی و فرهنگی، سال چهارم، ش ۳۲ و ۳۸.
۸. ملکی، حسن. تعلیم و تربیت اسلامی رویکرد کلان نگر. تهران: نشر عابد، ویراست دوم، ۱۳۸۴.
۹. علی‌پور. احمد و عذرا شالباف. «اخلاق آموزش مجازی: گروه روان‌شناسی دانشگاه پیام نور». اداره تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران، ۱۳۸۴، ش ۲۰۱.
۱۰. شهباز. سوزان. نصر اصفهانی، احمدرضا و عشرت زمانی. «بررسی موانع کاربست فاوا (فناوری اطلاعات و ارتباطات) در مدارس متوسطه شهر اصفهان از نظر دبیران و مدیران». تابستان ۱۳۸۶، ش ۱۱.